175137 ـ سنت‌های راتبه آیا ده رکعت است یا دوازده رکعت؟ و آیا خواندن آن به جماعت جایز است؟

سوال

بخاری در صحیح خود از عبدالله بن عمر ـ رضی الله عنهما ـ روایت کرده که گفت: همراه با رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ دو رکعت پیش از ظهر، و دو رکعت پس از ظهر، و دو رکعت بعد از جمعه، و دو رکعت پس از مغرب، و دو رکعت پس از عشاء ادا کردم. آیا سنت‌های ذکر شده در این حدیث از سنت‌های رواتب است؟ و اگر چنین باشد آیا می‌توان آن را به جماعت ادا کرد؟ و آیا می‌توان این سنت‌ها را ضمن نماز دیگر با یک نیت ادا کرد؟

خلاصه‌ی پاسخ

سنت‌های راتبه بنابر قول صحیح دوازده رکعت است: دو رکعت قبل از فجر و چهار رکعت قبل از ظهر با دو سلام و دو رکعت بعد از آن و دو رکعت بعد از مغرب و دو رکعت بعد از عشاء.

پاسخ مفصل

الحمدلله.

اولا: تعداد رکعت‌های نمازهای سنت راتبه

سنت‌های راتبه بنابر آنچه در حدیث ابن عمر ـ رضی الله عنه ـ آمده ده رکعت است اما بنابر قول صحیح‌تر دوازده رکعت است؛ به دلیل حدیث عایشه و ام حبیبه ـ رضی الله عنهما ـ با این لفظ: «و چهار رکعت پیش از ظهر».

شیخ بن باز ـ رحمه الله ـ می‌گوید: «رواتب دوازده رکعت است و برخی از علما بر این هستند که رواتب ده رکعت است، اما از ایشان ـ صلی الله علیه وسلم ـ احادیثی ثابت است که نشان می‌دهد این رواتب دوازده رکعت است و راتبهٔ قبل از ظهر چهار رکعت است. عایشه ـ رضی الله عنها ـ می‌فرماید: «پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ چهار رکعت پیش از ظهر را ترک نمی‌کردند». اما از ابن عمر ـ رضی الله عنهما ـ در این باره آمده که این رواتب ده رکعت است و راتبهٔ پیش از ظهر دو رکعت است، اما عایشه و ام حبیبه ـ رضی الله عنها ـ چنین حفظ کرده‌اند که چهار رکعت است و قاعده آن است که هرکس حفظ کرده بر کسی که حفظ نکرده حجت است، برای همین تعداد رکعات راتبه بر دوازده رکعت مستقر است: چهار رکعت پیش از ظهر و دو رکعت پس از آن و دو رکعت پس از مغرب و دو رکعت پس از عشاء و دو رکعت پیش از نماز صبح» (مجموع الفتاوی: ۱۱/۲۸۱).

شیخ ابن عثیمین ـ رحمه الله ـ می‌گوید: «مؤلف با استناد به حدیث عبدالله بن عمر ـ رضی الله عنهما ـ که می‌گوید: «از رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ ده رکعت را به یاد دارم» تعداد رکعات رواتب را ده رکعت دانسته است.

و این یکی از دو قول در این مسئله است.

قول دوم در این مسئله چنین است که: سنت‌های راتبه دوازده رکعت است و این با استناد به روایتی است که در صحیح بخاری از عایشه ـ رضی الله عنها ـ ثابت است که فرمود: «پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ چهار رکعت پیش از ظهر را ترک نمی‌کرد» و همینطور از ایشان به صحت روایت شده که: «کسی که دوازده رکعت به جز فریضه ادا کند به سببش برای او خانه‌ای در بهشت ساخته می‌شود» و از این رکعت‌ها، «چهار رکعت پیش از ظهر» را ذکر نمود و بقیه چنان است که گذشت.

بر این اساس، قول صحیح آن است که نمازهای راتبه دوازده رکعت است: دو رکعت پیش از نماز صبح و چهار رکعت پیش از نماز ظهر با دو سلام و دو رکعت پس از آن و دو رکعت پس از مغرب و دو رکعت پس از عشاء» (الشرح الممتع: ۴/۶۸).

شوکانی ـ رحمه الله ـ می‌گوید: «داوودی می‌گوید: در حدیث ابن عمر آمده که [راتبهٔ] پیش از نماز ظهر دو رکعت است و در حدیث عایشه چهار رکعت آمده است و این حمل بر آن می‌شود که هر یک چیزی را که دیده‌اند وصف کرده‌اند. وی می‌گوید: احتمال دارد که ابن عمر دو رکعت از چهار رکعت را از یاد برده باشد.

حافظ می‌گوید: این احتمالی بعید است و بهتر آن است که بر هر دو حالت حمل شود [یعنی] گاه دو رکعت و گاه چهار رکعت می‌خواندند.

و گفته شده که این حدیث حمل بر آن می‌شود که ایشان در مسجد تنها دو رکعت ادا می‌کردند و در خانه چهار رکعت و احتمال دارد که ایشان هرگاه در خانه بودند چهار رکعت ادا می‌کردند و سپس به مسجد می‌رفتند و آنجا دو رکعت می‌خواندند. ابن عمر آنچه در مسجد بود را دیده و آنچه ایشان در خانه ادا می‌کردند را ندیده و عایشه از هر دو امر آگاه بوده است.

روایت احمد و ابوداوود از عایشه، قول اول را تقویت می‌کند که می‌فرماید: «ایشان در خانه‌شان پیش از ظهر چهار رکعت ادا می‌کردند، سپس بیرون می‌شدند».

ابوجعفر طبری می‌گوید: چهار رکعت در بیشتر احوال ایشان بوده و دو رکعت در کمترین» (نیل الأوطار: ۳/۲۱).

شیخ عبدالمحسن العباد ـ حفظه الله ـ می‌گوید: «... حدیث ام حبیبه و عایشه از ناحیهٔ تعداد رکعات با هم متفق هستند و اینکه راتبهٔ پیش از ظهر چهار رکعت است؛ بر خلاف حدیث ابن عمر که در آن دو رکعت پیش از ظهر آمده است و شکی در

این نیست که انجام کامل‌تر و برتر که همان چهار رکعت است، اولیٰ و بهتر است و کسی که هر دو را انجام دهد نیکوست و اشکالی ندارد...» (شرح سنن أبی داود).

ثانیا: دو رکعت پس از نماز جمعه

این دو رکعت پس از نماز جمعه در حدیث ابن عمر ـ رضی الله عنه ـ آمده و این دو از سنت‌های راتبه که در هر شبانه‌روز تکرار می‌شوند نیست بلکه نمازی مستقل از آن است و در تعداد وارده در حدیث پیشین ابن عمر به حساب نمی‌آید.

صنعانی ـ رحمه الله ـ می‌گوید: «بر این اساس سخن ایشان که می‌گوید: «ده رکعت» نظر به تکرار روزانه است» (سبل السلام: ۱/۳۱۶).

شیخ عبدالرحمن السحیم ـ حفظه الله ـ می‌گوید: «در حدیث ابن عمر... آمده که این نماز پس از نماز جمعه است، و این از سنت‌های راتبه نیست بلکه مستقل است» (شرح العمدة: ۱/۲۰۹).

ثالثا: حکم ادای نمازهای نافله به جماعت

اصل در نمازهای نافله و راتبه آن است که به تنهایی ادا شود، اما در سنت ادای این نمازها به جماعت نیز وارد شده است، مانند نماز تراویح و نماز کسوف و مانند آن.

اما اگر این نمازها را برخی اوقات به جماعت ادا کند یا سببی برایش پیش بیاید اشکالی ندارد ولی نباید عادت دائمی شود یا تبدیل به مسئله‌ای منظم شود که مردم برایش جمع شوند.

رابعا: جمع بین دو رکعت سنت عشاء و نماز شب (قیام اللیل) با یک نیت

از حدیث عایشه ـ رضی الله عنها ـ شریک ساختن دو رکعت عشاء با نماز شب در یک نیت فهمیده نمی‌شود؛ زیرا احتمال دارد که پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ نماز عشاء را ادا کرده سپس راتبه را پس از آن خوانده باشد... و راوی این را ذکر نکرده باشد همانطور که وتر را ذکر نکرده است و همچنین احتمال دارد که منظور راوی به شکل ویژه نماز شب بوده باشد.

والله اعلم.